

ΚΙΝΗΣΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

www.kipan.gr

kipan.gr@gmail.com

ΑΘΗΝΑ, 11 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2018

Δ Ε Λ Τ Ι Ο Τ Υ Π Ο Υ

Θέμα: Σκέψεις και ερωτήματα σχετικά με το όριο υποχρεωτικής αφυπηρέτησης των Καθηγητών των Ελληνικών Πανεπιστημίων.

Σύνοψη: Το θέμα της επέκτασης ορίου αφυπηρέτησης των πανεπιστημιακών καθηγητών αποτελεί από χρόνια ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Τα βασικά αντεπιχειρήματα για τη μη αύξηση του ορίου είναι: α) ότι αποτελεί εμπόδιο στην ανανέωση του ακαδημαϊκού προσωπικού, κάτι που δεν ισχύει στα χρόνια της κρίσης καθώς το πάγωμα νέων προσλήψεων οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στους οικονομικούς περιορισμούς, β) ότι για κάποιους (ελάχιστους) συναδέλφους μετατίθεται κατά τον αντίστοιχο χρόνο η ανάληψη της διεύθυνσης μεγάλων εργαστηρίων και κλινικών και γ) ότι η αλλαγή του ορίου είναι αντισυνταγματική, κάτι που είναι πλήρως αναληθές. Επειδή και σήμερα διεξάγονται ανεπίσημα ή παρασκηνιακά σχετικές συζητήσεις, η Κίνηση Πανεπιστημιακής Αναβάθμισης -με το θάρρος και την υπευθυνότητα που έχει επιδείξει διαχρονικά από ιδρύσεως της- παρουσιάζει τις παραμέτρους αυτού του ζητήματος και θέτει μια πρόταση για αύξηση του ορίου ηλικίας στον δημόσιο διάλογο, καλώντας τα θεσμικά όργανα, την ΠΟΣΔΕΠ και όλους τους συναδέλφους να την εξετάσουν με νηφαλιότητα και περίσκεψη.

Τα θέματα που τίθενται είναι η ηλικία συνταξιοδότησης και η συμμετοχή των αφυπηρετησάντων Καθηγητών στη διδασκαλία και στην έρευνα.

Η ηλικία συνταξιοδότησης

Η ηλικία αφυπηρέτησης των Καθηγητών των Ελληνικών Πανεπιστημίων και ο ρόλος των αφυπηρετησάντων Καθηγητών έχει αποτελέσει συχνά πεδίο όπου ασκούνται «μικροκομματικά παιχνίδια» και εμφανίζονται περίεργες ρυθμίσεις.

Οι Καθηγητές αποχωρούν υποχρεωτικά, σύμφωνα με νόμο που προβλέπεται στο Σύνταγμα της Ελλάδαςⁱ, κατά τη λήξη του ακαδημαϊκού έτους που κλείνουν το 67^ο έτος της ηλικίας τους. Συγκεκριμένη νομοθετική ρύθμιση έγινε το 2017ⁱⁱ, αν και κατά καιρούς το όριο ηλικίας έχει μετακινηθεί «λίγο μπρος ή λίγο πίσω»: άλλοτε μετράει το ακαδημαϊκό έτος και άλλοτε το ημερολογιακό, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις όπου (για ένα χρόνο) ίσχυε το 68^ο έτος! Έχει συμβεί επίσης το παράδοξο, σε παλιότερες εποχές, ορισμένοι Καθηγητές, που πλησίαζαν το όριο αφυπηρέτησης, να προσκομίζουν στοιχεία από το ληξιαρχείο του χωριού όπου γεννήθηκαν, σύμφωνα με τα οποία ήταν πολύ νεότεροι από ότι αναγραφόταν στην ταυτότητα τους...

Αξίζει να αναφερθεί ότι το όριο σε πολλές χώρες της Ευρώπης είναι μεταξύ 67 και 69 ετών, ενώ στις περισσότερες είναι τουλάχιστον το 70^ο έτος της ηλικίας. Αντίθετα, στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Αυστραλία, στη Δανία, στη Ρωσία και σε άλλες χώρες της τέως ΕΣΣΔ δεν υπάρχει καθόλου όριο: όσο είναι κάποιος παραγωγικός, παραμένει στο Πανεπιστήμιο, και συνήθως αποχωρεί αφού έχουν ωριμάσει τα συνταξιοδοτικά του δικαιώματα.

Εδώ, το θέμα του ορίου ηλικίας έχει παραπάνω από μία διαστάσεις, με λόγο και αντίλογο:

- Το προσδόκιμο επιβίωσης των Ελλήνων (και όχι μόνο) έχει αυξηθεί σημαντικά: Το προσδόκιμο επιβίωσης ήταν 68,9 έτη το 1960 (όταν η ηλικία αφυπηρέτησης των καθηγητών πανεπιστημίου ήταν το 70^ο έτος!), το 2016 είχε φτάσει τα 81,2 έτη, διαφορά 12,3 έτη! Ενώ, όπως έγκυρες μελέτες αποδεικνύουν, η βελτίωση δεν αφορά μόνο τη βιολογική ηλικία αλλά και την πνευματική. Είναι σωστό να φεύγουν από το Πανεπιστήμιο άνθρωποι που έχουν συσσωρευμένη εμπειρία και διατηρούν τη δυνατότητα να είναι παραγωγικοί και να προσφέρουν στα ιδρύματά τους; Έχοντας υπόψη την επέκταση του προσδόκιμου επιβίωσης, αλλά και τα προβλήματα του συνταξιοδοτικού συστήματος, μήπως αυτοί οι άνθρωποι θα μπορούσαν να είναι ενεργοί και να συνεισφέρουν στην οικονομία μισθοδοτούμενοι κανονικά αντί να επιβαρύνουν το συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας;
- Από την άλλη, η παράταση του ορίου θα μπορούσε σε ορισμένες περιπτώσεις να αποβεί εις βάρος των υπηρετούντων, καθυστερώντας ή στερώντας τους τη δυνατότητα να αναλάβουν ηγετικές και διοικητικές θέσεις στο Πανεπιστήμιο, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να διευθύνουν Πανεπιστημιακά Εργαστήρια και Κλινικές.
- Σημειωτέον ότι το συγκεκριμένο θέμα είναι από τα πιο «καυτά» διακυβεύματα της αλλαγής στο όριο συνταξιοδότησης, όπου οι Καθηγητές και Αναπληρωτές Καθηγητές που «περιμένουν» να αναλάβουν μια διευθυντική θέση είναι περισσότεροι από τους υπό αποχώρηση διευθυντές!
- Είναι όμως αυτός επαρκής λόγος να στερούνται τα Πανεπιστήμια και οι φοιτητές δασκάλους με πολύτιμη ερευνητική και διδακτική εμπειρία; Και κάτι ακόμη: η όποια παράταση του ορίου ηλικίας θα «ευνοήσει» προφανώς και τους νεότερους κατά τρόπο αντίστοιχο, αφού θα μείνουν ανάλογα χρόνια στις διευθυντικές θέσεις.

Η ανανέωση του προσωπικού

Το θέμα όμως στην παρούσα περίοδο έχει μια επιπλέον διάσταση: ένας σημαντικός αριθμός μελών ΔΕΠ που εντάχθηκαν σε μεγάλους αριθμούς στα Ελληνικά Πανεπιστήμια στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980 έχει ήδη αφυπηρετήσει ή πρόκειται να αφυπηρετήσει τα επόμενα 2 με 3 χρόνια λόγω ορίου ηλικίας. Παράλληλα, πολλά νεότερα μέλη ΔΕΠ έχουν φύγει στο εξωτερικό. Μετά τη δημοσιονομική κρίση, οι θέσεις που κενώνονται και οι ειδικότητες που χάνονται για τους παραπάνω λόγους, δεν καλύπτονται με νέες προσλήψεις -ακόμα και αν οι ρυθμοί νέων προσλήψεων επανέλθουν στα προ του 2010 επίπεδα- με αποτέλεσμα πολλά κενά στα γνωστικά αντικείμενα, που θέτουν σε κίνδυνο τις ουσιαστικές λειτουργίες των Πανεπιστημίων, δηλ. την εκπαίδευση και την έρευνα.

Είναι δε σαφές ότι η απώλεια ειδικοτήτων θα συνεχιστεί, καθώς η οικονομική πραγματικότητα της χώρας δεν επιτρέπει τη σημαντική αύξηση του αριθμού των προκηρύξεων νέων θέσεων Καθηγητών σε ρυθμούς που θα αντισταθμίζουν τις αφυπηρετήσεις των τελευταίων χρόνων. Την αρχή του 1÷1 [ένας φεύγει ένας προσλαμβάνεται] φαίνεται να προγραμματίζει το Υπουργείο να την εφαρμόσει στα Πανεπιστήμια μετά το 2021! Όμως, ακόμη και με το 1÷1 και τις 500+500 θέσεις που δόθηκαν, δεν αναπληρώνονται τα κενά που δημιουργήθηκαν στα σχεδόν 10 χρόνια της κρίσης. Χρειάζονται επιπλέον θέσεις για να έχουμε προσωπικό στα προ του παγώματος των προσλήψεων επίπεδα, και επιπλέον ένας αριθμός πραγματικά νέων θέσεων - όχι αντικατάστασης - τουλάχιστον όπως πριν το πάγωμα, για να μιλάμε για στοιχειώδη ενίσχυση και ανάπτυξη των ελληνικών δημόσιων Πανεπιστημίων. Και αυτά μη συνυπολογίζοντας τις επιπρόσθετες ανάγκες που δημιουργούνται με την συνεχή και άναρχη ίδρυση νέων Τμημάτων και Σχολών στο πλαίσιο της εφαρμοζόμενης από το Υπουργείο Παιδείας πολιτικής για την άμεση πανεπιστημιοποίηση όλων των ΤΕΙ, που αποδιαρθρώνει, υποβαθμίζει και ναρκοθετεί το Δημόσιο Πανεπιστημιακό Σύστημα

της πατρίδας μας για τις επόμενες δεκαετίες.

Τα συντάξιμα έτη

Άλλη μια ιδιαιτερότητα με το όριο αφυπηρέτησης, που αφορά όλους τους Καθηγητές ανεξαρτήτως ηλικίας, είναι ότι για μια θέση μέλους ΔΕΠ απαιτούνται αυξημένα προσόντα (διδασκτορικές και μεταδιδασκτορικές σπουδές και έρευνα) τα οποία χτίζονται σε παραγωγικό χρόνο που δεν αναγνωρίζεται ως συντάξιμος, όταν για παράδειγμα το διάστημα των διδακτορικών και μεταδιδασκτορικών σπουδών το μέλος ΔΕΠ είχε υποτροφία και δεν εργαζόταν ως ελεύθερος επαγγελματίας. Έτσι, τα περισσότερα μέλη ΔΕΠ δεν συμπληρώνουν ούτε 35 έτη υπηρεσίας, πολύ λιγότερο δε τον απαιτούμενο από το νόμο Κατρούγκαλου εργάσιμο χρόνο (41 χρόνια υπηρεσίας !) για πλήρη (46,8% επί του μέσου μηνιαίου συντάξιμου μισθού !) συνταξιοδοτικά δικαιώματα. Για παράδειγμα, μέλος ΔΕΠ που ως διδακτορικός φοιτητής είχε υποτροφία (δηλαδή μη συντάξιμα χρόνια), ξεκίνησε να δουλεύει στα 31 του, το οποίο αποτελεί πρακτικά το κατώτερο όριο διορισμού των πανεπιστημιακών Καθηγητών (που μπορεί να φτάνει τα 35 ή και τα 40 έτη), και αφυπηρετεί στα 67 με το πολύ 36 χρόνια υπηρεσίας, θα παίρνει σύνταξη σημαντικά μειωμένη, κατά 25% (35,4 % του μέσου μηνιαίου συντάξιμου μισθού) σε σχέση με την πλήρη (46,8 %), για την οποία πρέπει να συμπληρώσει την 41ετία, όταν θα είναι 72 ετών.

Η συμμετοχή στη διδασκαλία προπτυχιακών μαθημάτων

Μέχρι πρότινος, η συμμετοχή των αφυπηρητησάντων Καθηγητών όλων των βαθμίδων στη διδασκαλία προπτυχιακών μαθημάτων απαγορευόταν. Όμως, οι αθρόες αποχωρήσεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω οδήγησαν την πολιτεία στη θέσπιση διάταξης που επιτρέπει τη συμμετοχή των Ομότιμων Καθηγητών στα προπτυχιακά μαθήματα με ανώτατο όριο τις πέντε (5) ώρες εβδομαδιαίωςⁱⁱⁱ. Γιατί πέντε; Μα για να μην ισούνται ή υπερβαίνουν τις ελάχιστες, έξι (6) ώρες διδασκαλίας που προβλέπονται για τους εν ενεργεία Καθηγητές, οπότε θα μπορούσαν να διεκδικήσουν αμοιβή.

Η συμμετοχή στη διδασκαλία μεταπτυχιακών μαθημάτων και στην έρευνα

Στο δύο αυτά θέματα οι ρυθμίσεις ήταν διαφορετικές: επιτρεπόταν η συμμετοχή σε Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών, αλλά δεν επιτρεπόταν στους αφυπηρητήσαντες να αναλαμβάνουν νέα ερευνητικά προγράμματα, παρά μόνο να ολοκληρώνουν όσα είχαν ξεκινήσει πριν την αποχώρησή τους. Αυτό τροποποιήθηκε το 2016 έτσι ώστε οι Ομότιμοι Καθηγητές να μπορούν ΚΑΙ να συμμετέχουν σε Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών ΚΑΙ να ορίζονται επιστημονικά υπεύθυνοι σε ερευνητικά έργα. Πρόσφατα, η διάταξη αυτή επεκτάθηκε σε όλα τα αφυπηρητήσαντα μέλη ΔΕΠ^{iv} και ρυθμίστηκε το θέμα της αμοιβής τους^v. Η διάταξη αυτή είναι, κατά τη γνώμη μας, η πιο σωστή: αξιοποιεί την εμπειρία και την τεχνογνωσία τους προς όφελος του Πανεπιστημίου, των φοιτητών και των ίδιων.

Η επίβλεψη Διδακτορικών Διατριβών

Παλιότερα, οι αφυπηρητήσαντες Καθηγητές έπρεπε να αντικατασταθούν από τις τριμελείς και επταμελείς επιτροπές επίβλεψης και εξέτασης των διδακτορικών διατριβών. Στη συνέχεια τους δόθηκε, ορθά, το δικαίωμα να συνεχίσουν να είναι επιβλέποντες, μέλη της τριμελούς ή μέλη της επταμελούς επιτροπής, εφόσον είχαν οριστεί πριν την αποχώρησή τους από το Πανεπιστήμιο. Ο Νόμος 4485/2017 περιλαμβάνει διάταξη που επιβάλλει την αντικατάσταση τους στη φάση της συγκρότησης της επταμελούς^{vi}, αλλά τους επιτρέπει να συμμετέχουν στη συνεδρίαση της!

Με άλλα λόγια, σε μια κατ' εξοχήν ακαδημαϊκή λειτουργία, που είναι η επίβλεψη μια διδακτορικής διατριβής, παρεμβάλλεται μια κατ' εξοχήν γραφειοκρατική ρύθμιση. Μάλιστα, η ρύθμιση αυτή είχε αναδρομική ισχύ, με ρητή αναφορά στις μεταβατικές διατάξεις^{vii}. Γεννάται το ερώτημα, γιατί έγινε αυτή η «μικρόψυχη» ρύθμιση. Μήπως ήταν φωτογραφικός αποκλεισμός; Τελικά, η αναδρομικότητα της ισχύος της διάταξης ακυρώθηκε ένα χρόνο αργότερα^{viii}, προφανώς λόγω της έντονης και δικαιολογημένης αντίδρασης των επιβλεπόντων και συνεπιβλεπόντων Καθηγητών που τους περιόριζε σε ρόλο θεατή! Δυστυχώς παραμένει σε ισχύ για όσες διδακτορικές διατριβές ξεκίνησαν μετά τη δημοσίευση του Ν. 4485/2017.

Συμπερασματικά

Η ΚΙΠΑΝ θεωρεί ότι πρέπει να ανοίξει ο διάλογος για τα θέματα αυτά μέσα στην ακαδημαϊκή κοινότητα και να ληφθούν αποφάσεις που θα έχουν συνοχή και διάρκεια, αντί των εκάστοτε εμβλαωματικών ή φωτογραφικών (;) ρυθμίσεων.

Ως βάση για συζήτηση, προτείνουμε να υπάρξει νέα νομοθετική ρύθμιση η οποία να επιτρέπει στους Πανεπιστημιακούς να παραμένουν, αν το επιθυμούν, στην υπηρεσία και μετά το 67ο έτος ηλικίας, μέχρι να συμπληρώσουν νέο ανώτατο όριο ηλικίας, μεταξύ των 70 και 75 ετών, καθώς και την θέσπιση ρυθμίσεων για όλα τα άλλα θέματα αντίστοιχων με τις πρόσφατες ρυθμίσεις για τη συμμετοχή σε ερευνητικά έργα.

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ της ΚΙΝΗΣΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ

Κοινοποίηση:

- Γραφείο Πρωθυπουργού της Ελλάδος κυρίου **Αλέξη Τσίπρα**, Μέγαρο Μαξίμου, Ηρώδου Αττικού 19, Τ.Κ. 106 74, ΑΘΗΝΑ.
- Αρχηγό Αξιωματικής Αντιπολίτευσης κύριο **Κυριάκο Μητσοτάκη**, Πειραιώς 62, Μοσχάτο 183 46,
- Κύριο **Δημήτριο Κουτσούμπα**, Γ. Γραμματέα ΚΕ ΚΚΕ, Λεωφόρος Ιωνίας 145, Νέα Ιωνία ΤΚ 142 31, Αττική
- Κυρία **Φώφη Γεννηματά**, Πρόεδρο Δημοκρατικής Συμπαράταξης, Χαριλάου Τρικούπη 50, 10680, Αθήνα
- Κύριο **Σταύρο Θεοδωράκη**, Πρόεδρο "ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ", Σεβαστουπόλεως 22, Αθήνα
- Κύριο **Βασίλειο Λεβέντη**, Πρόεδρο Ένωσης Κεντρώων, Καρόλου 28, Αθήνα 104 37
- Κύριο **Πάνο Καμμένο**, Πρόεδρο "ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ", Χαροκόπου 2 & Συγγρού 196, 17671 Καλλιθέα
- Ομ. Καθηγητή **Κωνσταντίνο Γαβρόγλου**, Υπουργό Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ανδρέα Παπανδρέου 37, 15180 Μαρούσι
- Καθηγητή **Κώστα Φωτάκη**, Αναπληρωτή Υπουργό Έρευνας και Καινοτομίας, Ανδρέα Παπανδρέου 37, 15180 Μαρούσι
- Κυρία **Μερόπη Τζούφη**, Υφυπουργό Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ανδρέα Παπανδρέου 37, 15180 Μαρούσι
- Αν. Καθηγητή **Ηλία Γεωργαντά**, Γενικό Γραμματέα Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
- Κυρία **Ματρώνα Κυπριανίδου**, Γενική Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας
- Κύριο **Μιχαήλ Καλογήρου**, Γενικό Γραμματέα της Κυβέρνησης
- **Διαρκή Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων,**
- **Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων,**
- **Τμήμα Παιδείας Κομμάτων του Κοινοβουλίου,**
- Πρόεδρο ΑΔΙΠ, Καθηγήτρια **Νικολέτα Χ. Παϊσίδου**
- **Σύνοδο Πρυτάνεων Ελληνικών Πανεπιστημίων**
- **Σύνοδο Προέδρων Ερευνητικών Κέντρων**
- **Διοικούσα Επιτροπή της ΠΟΣΔΕΠ**
- **Προέδρους Συλλόγων Καθηγητών Ελληνικών Πανεπιστημίων,**
- **Σύνοδο Προέδρων ΤΕΙ**

- Πρόεδρο ΟΣΕΠ/ΤΕΙ, Καθηγητή Εφαρμογών **Απόστολο Κοκκόση**
- Πρόεδρο ΕΕΕ, **Δρ. Μαρία Κωνσταντοπούλου,**
- **Ομοσπονδίες & Συλλόγους Επιστημονικού, Εργαστηριακού και Διοικητικού Προσωπικού των ΑΕΙ,**
- **ΜΜΕ**

ⁱ Σύνταγμα της Ελλάδας (όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27 Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων), άρθρο 16, παράγραφος 6, τρίτο εδάφιο: «Νόμος ορίζει το όριο της ηλικίας των καθηγητών των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων· εωσότου εκδοθεί ο νόμος αυτός οι καθηγητές που υπηρετούν αποχωρούν αυτοδικαίως μόλις λήξει το ακαδημαϊκό έτος μέσα στο οποίο συμπληρώνουν το εξηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας τους.» http://www.et.gr/images/stories/eidika_themata/a_120_2008.pdf

ⁱⁱ Νόμος 4452/2017, άρθρο 30, παράγραφος 4: «Οι Καθηγητές των Α.Ε.Ι. αποχωρούν αυτοδικαίως από τη θέση τους, μόλις λήξει το ακαδημαϊκό έτος, μέσα στο οποίο συμπληρώνουν το εξηκοστό έβδομο (67^ο) έτος της ηλικίας τους.»

ⁱⁱⁱ Νόμος 4386/2016, άρθρο 69, δεύτερο εδάφιο: «(Οι Ομότιμοι καθηγητές των Α.Ε.Ι.) Μετά από αίτησή τους και αιτιολογημένη απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του τμήματος, δύναται να παρέχουν διδακτικό έργο στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών μέχρι 5 ώρες εβδομαδιαία ανά ακαδημαϊκό εξάμηνο. Για την παροχή του έργου αυτού οι Ομότιμοι Καθηγητές δεν δικαιούνται οποιασδήποτε αμοιβής ή αποζημίωσης.»

^{iv} Νόμος 4485/2017, άρθρο 36, παράγραφος 6: «Ομότιμοι καθηγητές και αφυπηρητήσαντα μέλη Δ.Ε.Π. των Α.Ε.Ι. διδάσκουν στα Π.Μ.Σ., σύμφωνα με όσα ορίζονται στην παρ. 8 του άρθρου 16 του ν. 4009/2011 και στον Κανονισμό Μεταπτυχιακών Σπουδών και υπάγονται στις διατάξεις των παραγράφων 3 και 4.»

^v Νόμος 4485/2017, άρθρο 76, παράγραφος 6: Το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 69 του ν. 4386/2016 (Α' 83), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 26 του ν. 4429/2016, αντικαθίσταται ως εξής: «Με την επιφύλαξη της παρ. 8 του άρθρου 16 του ν. 4009/2011 (Α' 195), για την παροχή του έργου σύμφωνα με το παρόν άρθρο, οι ομότιμοι καθηγητές αμείβονται μόνο για την απασχόλησή τους ως επιστημονικοί υπεύθυνοι ερευνητικών προγραμμάτων ή για τη συμμετοχή τους σε ερευνητικά προγράμματα, αποκλειστικά από πόρους των Α.Ε.Ι. που δεν προέρχονται από την κρατική επιχορήγηση».

^{vi} Νόμος 4485/2017, άρθρο 41, παράγραφος 2: «Στην επταμελή εξεταστική επιτροπή μετέχουν τα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, εκτός από τα αφυπηρητήσαντα μέλη αυτής, τα οποία με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος αντικαθίστανται από ισάριθμα μέλη που πληρούν τα κριτήρια του δεύτερου και τρίτου εδαφίου της παραγράφου 2 του άρθρου 39, ...»

και παράγραφος 3. «... Τα αφυπηρητήσαντα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, που έχουν αντικατασταθεί σύμφωνα με την παράγραφο 2, μπορεί να παρίστανται κατά τη συνεδρίαση χωρίς δικαίωμα ψήφου.»

^{vii} Νόμος 4485/2017, άρθρο 85, παράγραφος 5: «Οι διατάξεις του παρόντος νόμου εφαρμόζονται και για τους υποψήφιους διδάκτορες που έχουν γίνει δεκτοί πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, εφόσον δεν έχει οριστεί, κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, η επταμελής εξεταστική επιτροπή του άρθρου 41.»

^{viii} Νόμος 4559/2018, άρθρο 60: Η παρ. 5 του άρθρου 85 του ν. 4485/2017 (Α' 114) αντικαθίσταται ως εξής: «5. Οι διατάξεις του παρόντος νόμου δεν εφαρμόζονται για τους υποψήφιους διδάκτορες που έχουν γίνει δεκτοί πριν την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου και οι οποίοι συνεχίζουν και ολοκληρώνουν την εκπόνηση της διδακτορικής τους διατριβής, σύμφωνα με τις διατάξεις που ίσχυαν πριν την έναρξη ισχύος του παρόντος.»